

Clara Schumann twijfelde voortdurend aan haar talent. © BRIDGEMAN IMAGES

Het eenvrouwsbedrijf van Clara Schumann

Clara Wieck was het **pianistieke wonderkind van de 19de eeuw**. Maar ze cijferde zich weg voor haar echtgenoot Robert Schumann. Uit liefde en omdat ze haar man een betere componist vond. DeSingel eert haar 200ste geboortejaar vandaag met een hommage.

KOEN VAN BOXEM

Ik zal me erbij moeten neerleggen dat elke kunstenaar aan de vergetelheid ten prooi valt als hij geen scheppend kunstenaar is. Ooit geloofde ik het talent van het scheppen te bezitten, maar ik ben teruggekomen van dat idee. Een vrouwmens moet niet willen componeren - nog nooit kon een vrouw dat; waarom zou ik daartoe voorbestemd zijn? Dat zou arrogant zijn, waartoe alleen mijn vader me vroeger eens verleid heeft.

Die verzuchting schreef Clara Schumann - toen nog Clara Wieck - in 1839 neer. Ze stond toen, op haar 20ste, op een kruispunt in haar leven. Ze was de grotere van het muzikale leven in Europa. De Oostenrijkse keizer Ferdinand I had haar een jaar eerder uitgeroepen tot Königlich und Kaiserliche Kammervirtuosin. In het standaardwerk 'Universalexikon der Tonkunst' werd Wieck de grootste pianovirtuose van haar tijd genoemd, geroemd voor haar geniale spel.

Maar ze was dus ook een componiste, al leek ze daar zelf aan te twijfelen. 'Je moet haar verzuchting in de context van de 19de eeuw zien', zegt Veerle Janssens, amateurpianiste en auteur van het boek 'Vrouw

aan de piano', waarin ze vrouwelijke componisten portretteert. 'Er waren in die tijd heel wat muzikale wonderkinderen, jongens en meisjes. Van de meisjes werd niets anders verwacht dan dat ze hun kunstjes vertoonden tot ze gingen trouwen. Dan was het gedaan met de carrière. Aan componeren werd helemaal niet gedacht. Dat was een mannelijke aangelegenheid. Ook Clara Schumann was zich daarvan bewust.' Clara Schumann componeerde dus wel, maar ze twijfelde voortdurend aan haar talent. Of ze daar gelijk in had, kunt u vandaag in Antwerpen in deSingel horen, waar van 's middags tot 's avonds muziek van haar wordt opgevoerd. Die is ingebed in de traditie van de 19de eeuw. Mooi en ontroerend, maar misschien niet echt vernieuwend. Het doet echter niets af aan de verdienste. Ze is baanbrekend omdat ze als een van de eerste vrouwen naam heeft kunnen maken als componiste.

Het leven van Clara Schumann, geboren in 1819 in Duitsland, was er een waar tabloids nu van zouden smullen. De muziek kreeg ze met de paplepel mee. Haar vader, Friedrich Wieck, was een pianoverkoper en muziekpedagoog. Haar moeder, Marianne Tromlitz, was een pianiste en sopraan. Clara praatte niet voor ze vier was. Op haar vijfde scheidden haar ouders.

Haar vader voedde zijn dochter alleen op. Clara bleek aan de piano uitzonderlijk begaafd. Op haar achtste gaf ze haar eerste concert, met eigen composities.

Zo veel mogelijk geld

Een paar jaar later trok ze als het nieuwe wonderkind onder begeleiding van haar vader op tournee door Frankrijk, Oostenrijk en Duitsland. Het is enigszins te vergelijken met de tournees die vader Leopold Mozart 50 jaar eerder deed met zijn jonge zoon Wolfgang. Het doel was wel anders. Vader Mozart promoveerde zijn zoon om hem aan een vaste aanstelling aan een hof te helpen. Friedrich Wieck wilde aan zijn dochter zo veel mogelijk geld verdienen.

'Er waren in 19de eeuw vier uitzonderlijke pianisten: Frédéric Chopin, Franz Liszt, Sigismund Thalberg en Clara Schumann. Chopin stierf vrij jong, Liszt stopte toen hij tot abt werd gewijd en Thalberg vertrok voor een tijd naar Amerika. Zo beheerste Schumann zonder concurrentie het concertleven als grootste pianovirtuose van Europa. Haar techniek was fenomenaal. Vaak wordt daarvoor verwezen naar haar grote handen', vertelt Janssens.

De carrière van Schumann ging niet in een lange rechte lijn. Op haar negende ontmoette ze de jonger componist Robert

Vijf keer Clara Schumann

- 1. Pianotrio, opus 17 (1846)**
'Wat ons bijzonder veel plezier doet, is de melodische stroom die alles samenhoudt, wat dubbel aangenaam overkomt nu tegenwoordig alles zo in elkaar geflanst lijkt', schreef de Allgemeine Musikalische Zeitung erover.
- 2. Deuxième Scherzo, opus 14 (1841)**
De pianoversie van 'Er ist gekommen in Sturm und Regen', het tweede lied uit de 'Liebesfrühling'. Het is heerlijk virtuoos - jawel, soms mag dat zeker.
- 3. Pianoconcerto, opus 7 (1833-1835)**
Première op haar zestiende in het Gewandhaus onder leiding van Felix Mendelssohn. Bewonderenswaardig. Misschien kreeg ze hulp van Robert. Maar wie krijgt er geen hulp op zo'n jonge leeftijd? Het tweede deel is verrassend een duo voor piano en cello, niet georkestreerd dus. Niet omdat ze dat niet kon, maar omdat ze een oogje had op een cellist en daarmee Robert iets wilde duidelijk maken.
- 4. Drei Romanzen voor viool en piano, opus 21 (1853-55)**
Geschreven voor violist en vriend Joseph Joachim.
- 5. Variationen über ein Thema von Robert Schumann, opus 20 (1853)**
Een muzikaal spel met citaten, niet alleen dat thema van Robert, maar ook haar eigen thema uit het opus 3, dat Robert al in zijn opus 5 had verwerkt. En dan begon Johannes Brahms ook nog te variëren en citeren.

stand. Hij werd langzaam maar zeker gek. In 1854 probeerde hij zelfmoord te plegen door in de ijsskoude Rijn te springen. Hij werd gered en opgesloten in een psychiatrisch ziekenhuis in Endenich bij Bonn. Clara mocht hem niet bezoeken omdat hij er te slecht aan toe was. Pas twee dagen voor zijn dood in 1856 zag ze hem opnieuw. Voor de laatste keer.

Ze was 36 en weduwe van zeven kinderen - het achtste was vroeg gestorven. Clara Schumann treurde niet lang. Als concertpianiste trok ze door Europa. 'Dat werd geaccepteerd omdat ze weduwe was. De goegemeente begreep dat ze uit financiële noodzaak niet anders kon dan optreden', zegt Janssens.

'Schumann was een eenvrouwsbedrijf. Ze deed alles zelf. Ze boekte de zalen, ze scheurde tickets, maakte affiches, ze regelde haar reizen. Eigenlijk is ze de uitvinder van het moderne recital. In de eerste helft van de 19de eeuw bestonden vrijwel geen soloconcerten. Er was ook geen vast programma voor een concertavond. Pianisten verdrongen elkaar aan het podium. Iedereen wilde zijn kunstjes tonen.'

'Schumann deed daar onder druk van haar vader aanvankelijk aan mee, maar ze begon het virtuosendom te haten. Ze veranderde het concept van concerten tot de recitals die we vandaag kennen. Ze begon alleen op te treden en haar concerten duurden slechts twee uur. Nu is dat de standaard, toen was dat bijzonder kort. Schumann pionierde ook door de componist centraal in het programma te stellen. Zo was ze een van de eersten die werk van Bach opvoerde', legt Janssens uit.

Schaduw

Met componeren stopte ze na de dood van haar man. 'Waarschijnlijk miste ze zijn aanmoediging. Ze vond het haar missie de muziek van Robert uit te geven en bekend te maken. Zo stond ze toch weer in zijn dienst en schaduw, ook al was hij er niet meer. Dat had zeker te maken met de tijdsgeschiedenis van de 19de eeuw. En ik geloof ook dat Clara oprecht meende dat haar man de betere componist was.'

Maar er speelt volgens Janssens nog iets. 'Tot vandaag twijfelen vrouwelijke componisten aan zichzelf. Mannen hebben daar veel minder last van. Ik vind Clara Schumann als componiste ondergewaardeerd. Geef Beethoven en Bach een tien, dan krijgt zij een negen. Wat is mis met een negen?' Aan gebrek aan erkenning ontbrak het haar wel niet toen ze leefde. Ze werd in 1878 als eerste vrouw docent aan het befaamde Dr. Hoch's Konservatorium in Frankfurt.

Na de dood van haar man kreeg ze veel steun van de vioolvirtuoos Joseph Joachim en de beginnende componist Johannes Brahms, die op het echtpaar veel indruk had gemaakt met zijn pianospel. Er is veel gespeculeerd over Clara's relatie met Brahms. Hij was zeker verliefd, Clara wellicht ook. Maar ze gaf er niet aan toe en moedigde hem aan zijn eigen weg te gaan in de muziek. Er zat hoe dan ook veel dramatiek in hun relatie. Ze schreven elkaar dagelijks. Maar op een bepaald moment beslisten ze elkaars brieven terug te geven. Brahms smeet die van hem in het water. Zij stak ze in brand. Slechts een deel kon door haar kinderen worden gevrijwaard.

Ik vind Clara Schumann als componiste ondergewaardeerd. Geef Bach en Beethoven een tien, dan krijgt zij een negen.

Veerle Janssens, auteur van het boek 'Vrouw aan de piano'

'Schumann was zich haar leven lang bewust van haar bekendheid. Ze cultiveerde haar imago. Al wat daar niet mee strookte, moest verdwijnen. Ze vernietigde niet alleen een deel van haar brieven aan Brahms, ze hield ook - in overleg met Brahms en Joachim - werk van haar man achter. Zijn vioolconcerto vond ze bijvoorbeeld te veel getekend door zijn ziekte. Haar dagboeken zijn dan weer deels gecensureerd door haar oudste dochter en eerste biograaf', vertelt Janssens.

Op haar 71ste gaf Clara Schumann haar laatste concert. Vijf jaar later overleed ze.

De hommage 'An Clara' loopt vandaag in deSingel in Antwerpen. Van 10 tot 13 uur geeft Veerle Janssens een lezing over Schumann. Om 14 uur wordt de film 'Geliebte Clara' getoond. De concerten beginnen om 16.30 uur. www.desingel.be

Schumann, die een leerling van haar vader werd. In 1830 kwam hij bij Clara en Friedrich Wieck inwonen. Van het een kwam het ander. De twee werden verliefd. In 1839 vroeg Robert Clara ten huwelijk. Vader Friedrich ging uit zijn dak. Hij zag zijn inspanningen voor Clara tenietgedaan en reageerde furieus. 'Hoe kan een man die tot in de hoogste graad lui en onbetrouwbaar is Clara begeleiden op kunstreizen?' Robert en Clara waren gedwongen het gerecht om de toestemming te vragen om te mogen huwen. De zaak kreeg bijzonder veel aandacht in de pers. In 1840 konden ze eindelijk trouwen.

Ten dienste van de man

Het huwelijk zou het leven van Clara helemaal veranderen. 'Ze plooidde zich naar de conventies van de 19de eeuw. De vrouw stond ten dienste van de man. Leuk vond ze het niet, al noemde ze de eerste maanden van haar huwelijk wel de gelukkigste periode van haar leven', zegt Janssens. Maar toch. 'Mijn pianospel komt opnieuw helemaal achteraan, wat altijd het geval is wanneer Robert componeert. In een hele dag is er geen uurtje voor mij te vinden! Zelfs partituren lezen heb ik weer moeten opgeven. Met het componeren wil het helemaal niet meer lukken', klaagde ze. Langzaam kwam ze in opstand tegen het nietsdoen, ook al omdat haar echtgenoot niet veel geld verdiende. Hij componeerde, maar was nauwelijks bekend. Hij runde een muziektijdschrift, maar dat was ook geen doorslaggevend succes.

Enigszins uit noodzaak stemde hij toe dat zijn vrouw weer ging optreden. Het koppel reisde in 1844 naar Rusland, waar Clara in Moskou en Sint-Petersburg triomfen oogstte. Robert bleef mokkend en ziek op zijn hotelkamer achter. Ook financieel was de concertreeks een groot succes. Met haar honorarium in Rusland konden Clara en Robert 14 jaar de huur van hun toenmalige appartement in Leipzig betalen.

In de jaren 40 ging het het echtpaar redelijk voor de wind. Ze componeerden alle twee, zij trad veel op en ze kregen het ene kind na het andere. Met een rist gouvernantes en dienstbodes bestierde Clara het huishouden. Het geluk duurde niet lang. Robert werd ziek. Vrijwel zeker vertroebelde een vroeg opgelopen syfilis zijn ver-